

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-1.04>

УДК 783.1

Антологія українських органів в авторських проектах

Про музичний інструмент "орган" говорять в піднесеному тоні. До цієї назви інструменту часто використовують такі визначення, як "історичний", "унікальний". Музику, яка виконується на органі називають божественною, духовною, величною, неповторною. Але думка про те, що органна музика притаманна лише західноєвропейській культурі та богослужінню західних церков є помилковою. В історію культури і в музичну традицію слов'янських народів орган увійшов тисячі років тому. Згадки про перші органи в Київській Русі відносяться до **957** року, коли саме з Візантії проникли перші органи на наші землі. Фреска в Софійському соборі м. Києва показала, що в XI сторіччі органи Київської Русі не були дивом. Князь Святослав утримував цілу інструментальну капелу, до складу якої належали й органісти.

Перші документальні згадки про органи в Західній Україні відносяться до початку XV ст.. Саме розвиток органного мистецтва в названому регіоні йшов західноєвропейським шляхом, а не східнослов'янським. Ці два шляхи різняться тим, що у Лівобережній частині України орган переважно залишався світським інструментом. А представники західноєвропейських церков ввели органну музику в практику богослужіння. Найчастіше органіст був духовною особою, створював музику, виступав солістом, керував хоровою капелою і супроводжував її спів. Отже, починаючи з епохи середньовіччя, Львів був одним з центрів органної музики, відіграючи провідну роль серед міст Галичини, а в кінці XIX ст. – на початку XX ст. став одним із найбільших центрів органобудування в Європі. В одному із музеїв Львова знаходиться найстаріший зразок органу, звісно, не діючого, який налічує 500 років.

Що стосується професійної органної освіти в Україні, то вона досить молода і налічує трохи більше 50-ти років. Так само і органна композиторська школа представлена новим і невеликим творчим доробком українських митців, до якого належать оригінальні авторські опуси, обробки та аранжування.

Органне мистецтво в Україні займає досить рідкісну галузь і потребує особливої підтримки в культурних колах. На жаль, суспільство значно відстає в усіх аспектах підтримки органного мистецтва, яке є найзанедбалішою галуззю культури нашої країни. Також майже відсутня література про органи, їх

історію, їх сучасний стан. Ноти органних творів фактично не видаються. Українська органна музика мало вивчається і рідко звучить в концертних залах.

Саме ці обставини надали мені потужний поштовх до створення масштабного проекту, назва якого "Антологія українських органів". Під антологією ми розуміємо "зібрання" будь-чого: чи то низка літературних творів, чи колекція музики в певних жанрах, стилях, національних культурах та ін..

Мета "Антології" – це складення своєрідної колекції записів звучання органів України під час концертних поїздок. Названий проект розпочатий з 2011 року і ведеться в 2-х напрямках:

"Звучать органи Західної України" – це як регіональна антологія, до якої належать трубні чи електронні органи, що розташовані на Заході нашої країни і збудовані в різні часи. Інтерес до органів Західної України не випадковий, оскільки з огляду на проєвропейську міжкультурну комунікацію, для Західної України органне мистецтво є більш питомим в історичній ретроспективі.

Антологія "Історичні органи України" представляє демонстрацію давніх трубних органів будь-якого регіону нашої держави, які були сконструйовані різними органобудівниками до середини ХХ ст..

Ініційована мною "антологія" створюється у вигляді відеодисків сучасного формату HD, які формуються з визначених фрагментів записів цього унікального інструменту під час концертів. В цих записах також показується самотність архітектурних споруд з їх органами, де відбуваються виступи. Також демонструються краєвиди міст та інших населених пунктів, де лунає органна музика. Мальовничі пейзажі, що вміщені у відеоматеріали, доповнюють художнє оформлення відеодисків. Часто це мої авторські знімки органів, храмів, філармоній, інтер'єрів і краєвидів. Окрім того, я додаю в проекти світлина мого батька – видатного українського фотохудожника, державного стипендіата в галузі фотомистецтва – Василя Острового. На органах здійснюю виконання української та світової музики в сольному звучанні, а також з партнерами – співаками та інструменталістами, яких залучаю до авторських проєктів.

2020 рік став знаковим для історії та розвитку українського органного мистецтва. У цьому році відзначалися дві непересічні мистецькі події – 50-річчя становлення органної школи в Україні і 110 років від дня народження її славетного засновника професора Арсенія Котляревського. У рамках святкування цих подій я здійснила видання першого комплекту "Антології українських органів", що складається з двох відеодисків і має назву "Історичні органи України". У цьому виданні я озвучила 8 органів, розташованих на території Галичини, Хмельниччини, Волині та центру України. До них

належать унікальні інструменти Львова, Самбора, Жовкви, Стрия, Луцька, Івано-Франківська, Летичіва і Черкас. Відеозаписи, в яких представлена жива творча атмосфера, здійснювалися місцевими майстрами та організаціями такими, як телебачення "Галичина", фото- відео студія "Креатив", знімальна група Волинської філармонії та ін..

В антологію "Історичні органи України" увійшла більша кількість органних творів саме в моєму сольному виконанні, решта представлена в ансамблевому звучанні з солістами-вокалістами та інструменталістами. Дані про виконавців вміщені у відеоматеріалах. Історична і технічна інформація про органи спирається на відомості з книжкових видань Сергія Каліберди – Львівського органного дослідника, на факти, що вказані керівництвом та працівниками храмів і на власні спостереження. В буклеті, який додається до відеодисків, я розмістила 8 своїх невеликих статей про кожен орган.

Щодо репертуару, то він складається з вітчизняної та зарубіжної музики: Артемій Ведель, Максим Березовський, Дмитро Бортнянський, Микола Колесса, Григорій Сковорода, Ігор Соневицький, Роман Верещагін, Віталій Кирейко, Богдана Фільц, Михайло Шух, Станіслав Шевченко, Валентин Сильвестров, також моя музика, органна імпровізація, авторські обробки та аранжування. Я також продемонструвала візантійську музичну античну культуру в своїй інтерпретації, обробляючи стародавній візантійський наспів для органу соло. Коло зарубіжних композиторів представлено Йоганом Себастьяном Бахом, Йоганом Міхаелем Бахом (його двоюрідним дядьком) та його сином – Вільгельмом Фрідеманом Бахом, Георгом Фрідріхом Генделем, Вольфгангом Амадеєм Моцартом, Францем Шубертом, музикою польських органних табулятур XVI-XVII ст., польським композитором Феліксом Нововейським. Серед французьких композиторів представлені Жан Франсуа Дандріє, Сезар Франк, Леон Бьольман та мої обробки французьких хоралів з пісень Тезе – духовного центру Франції. Широко показана Італія – Арканджело Кореллі, Доменіко Циполі, Джовані Габріелі, Джакомо Селітто, Джузепе Верді та Франческо Паоло Тості. Серед іспанських композиторів в названій антології знайшов своє місце Антоніо Солер. Також до проекту увійшла музика композиторів Прибалтики: Мікалоюс Чюрльоніс (Литва), Адольф Скулте (Латвія), Едгар Арро (Естонія). Із сучасних композиторів прозвучали Ральф Мануель (США) та Астор Пьяцолла (Аргентина).

Для відеозаписів антології "Історичні органи України" (диски 1 та 2) використовувалися фрагменти концертів, які проводилися в різні роки з 2008 до 2020 рр. в деяких залах неодноразово, що дало можливість простежити робочий стан одного й того ж самого органу.

До участі в проєкті долучилися наступні виконавці: Михайло Сукало – баритон, Олег Чорнощоків – бас-баритон, Інна Андріяш – сопрано, заслужена артистка естрадного мистецтва України, Тетяна Стефанишин – сопрано та мецо-сопрано, Оксана Шкурат – сопрано, Валентина Саввопуло – сопрано, народна артистка України, Христина Федик – скрипка, Тетяна Вегерінська – блокфлейта.

Відео монтаж і редакція відео – Юрій Рябошкапов, Олексій Другов.

Події "Золотого ювілею" органної школи України 2020 р. надихнули мене на ідею організації першого в Україні Фестивалу Української органної музики, який став не тільки "Антологією українських органів", але й "Антологією української органної музики".

Завдяки яскравому музиканту-просвітнику, органісту, музикознавцю, педагогу, заслуженому діячу мистецтв України, професору **А. М. Котляревському в 1970 р. було відкрито студентський органний клас в Київській державній консерваторії імені П. І. Чайковського.** Паралельно виникали студентські органні класи в інших містах України.

Під впливом талановитого лідера, людини особливої енергії з'явилося багато органів не тільки в Україні, але і за її межами. Окрім того, А. М. Котляревський брав участь у процесі побудови нових органів на території усього колишнього Радянського союзу, проводив блискучу концертну діяльність. Саме цим визначним подіям в органному житті України було присвячено "Фестиваль Української органної музики", який відбувся восени 2020 року в мережі Інтернет і одержав грантову підтримку Українського культурного фонду. Також вийшов комплект цього фестивалю з 2-х відеодисків в цілому біля п'яти годин звучання музики і був виданий буклет з концертними програмами (українські твори від XVIII до XXI ст..) та відомостями про органістів та їх партнерів. В ілюстраціях були показані 12 органів, на яких виконувалися концертні репертуари. Це 5 органів м. Києва: будинку органної та камерної музики, малого залу НМАУ ім. П. Чайковського, двох органів костелу св. Олександра, 5-ї школи мистецтв (м. Київ), також Органного залу Чернівецької філармонії, костелів Успіння Пресвятої Богородиці м. Золочева і св. Лаврентія м. Жовкви – Львівщина, будинків органної та камерної музики в Білій Церкві, Львові і Самборі. Вступну статтю до фестивального буклету написала кандидат мистецтвознавства – Ольга Кушнірук. Також я зробила документальний фільм про А. Котляревського з його виконанням на основі архівних матеріалів, наданих його рідними та учнями.

В названому фестивалі Центральна Україна, а саме органна школа А. Котляревського була представлена трьома київськими органістами. Зі мною взяли участь у виступах дві випускниці органного класу А. Котляревського:

Галина Булибенко – заслужений діяч мистецтв України, професор, керівник органного класу НМАУ ім. П. Чайковського і моя колишня викладачка, а також **Ольга Дмитренко** – заслужена артистка України, керівник органного класу 5-ї школи мистецтв. Західну Україну представила **Надія Величко** – солістка-органістка Львівського будинку органної та камерної музики. Південь України презентувала **Олена Удрас** – органістка, композитор і музичний директор Євангельської реформаторської пресвітеріанської церкви м. Одеси. До органістів охоче приєдналася низка партнерів: київські скрипальки – Тетяна Андрієвська і Ксенія Мороз, львівські скрипальки – Лілія Гратила і Христина Школка, вокалісти: Юлія Гайденко (Київ), Христина Макар (Львів), Михайло Сукало (Чернівці), Олена Ріхтер-Гудзь та Олена Вишневська (Одеса).

Звучала музика українських композиторів із різних регіонів: Артемій Ведель, Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Микола Лисенко, Гордій Гладкий, Микола Колесса, Мирослав Скорик, Євген Адамцевич, Богдана Фільц, Віталій Кирейко, Євген Льонко, Леся Дичко, Ганна Гаврилець, Світлана Острова, В'ячеслав Назаров, Сергій Каденко, Олександр Козаренко, Ігор Ассеев, Валерій Кікта, Олена Удрас, Олена Чиста, Володимир Зубицький, Михайло Шух, Анатолій Шух, Леонід Грабовський.

Отже поціновувачі органної музики мали можливість ознайомитися з прекрасним пластом вітчизняної музики, який охоплює оригінальні композиції, органні обробки та аранжування, а також ансамблеві твори. На жаль більшість органістів нашої країни мало звертаються до української органної музики, можливо від браку інформації або при певних стереотипах у виборі концертних творів. Сподіваємось, що цей фестиваль покращить ситуацію з популяризацією української органної музики і посилить бажання поглиблено займатися її вивченням та виконанням, продовжуючи унікальний творчий спадок знаменитого А. М. Котляревського. Також хочу висловити велику подяку моїй колезі – Наталії Посісеєвій за підтримку цього проекту в якості координатора. Також маю надію на те, що "Антологія українських органів" у всіх зазначених напрямках знайде теплий відгук в багатьох душах не лише професійних органістів, але й тих, хто намагається осягти велич цього божественного інструменту.

"Орган – незвичайний, і все, що звичайне не для нього існує. Він спроможний нести катарсис в кожную душу, в любий простір, в минуле, нинішнє та майбутнє всюди і завжди" (С. Острова).

Література:

1. Арсеній Котляревський: органіст, музикознавець, педагог [Текст]: ст., матеріали, спогади / Нац. муз. акад. ім. П. І. Чайковського; [упоряд.

- О. І. Котляревська ; ред. В. В. Коростельов, В. Г. Москаленко]. Львів: Растр-7, 2016. 373 с.
2. Кушнірук О. Фестиваль української органної музики: у форматі on-line. *Музика*, (науково-популярний журнал). Головний редактор – Володимир Корнійчук. Київ, 2021. № 1-2. С. 9.
 3. Руденко Л. Органні та хорові проекти Світлани Острової 2007-2022 років. *Музика (науково-популярний журнал)* / Головний редактор В. Корнійчук. Київ, 2023. № 1-4. С. 87-92.
 4. Каліберда Сергій *Органи Львова і Галичини: історія та сучасність*. Львів: видавництво "Апріоре", 2014.

Горак Яким Романович
(м. Львів, Україна)

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-1.05>

УДК 78(477) (092)

**Отець Володимир Домет Садовський - діяч української культури
Галичини кінця XIX – першої половини XX ст.**

В історію української культури Володимир Домет Садовський (1865-1940) увійшов як священник, музично-громадський діяч, хоровий диригент та організатор хорів, музичний критик, музичний публіцист, видавець, співак, бібліофіл, меценат.

Основною сферою діяльності В. Садовського було *священниче служіння*. Саме для підготовки до нього, він після завершення в 1887 р. Тернопільської гімназії, поступив до Львівської духовної семінарії, яку закінчив 1891 р.. Перед висвяченням пробував збудувати власне сімейне життя: на той час він познайомлений зі Соломією Крушельницькою, мав до неї серйозне почуття і пропонував одружитися. Соломія відмовила В. Садовському, а тому він одружився з молодшою від себе на три роки Емілією Павенцькою. Однак, сімейного щастя В. Садовському не судилося зазнати: 17 жовтня 1892 р. Емілія померла на 24 році життя [19, с. 3] і він до кінця життя залишився удівцем.

Висвячений 1891 р. молодий священник працює катехитом у Городку, відтак помічником священника у Збаражі (1892 – 1894). У Відні В. Садовський протягом 1894-1900 р. є помічником священника, а в 1900-1901 рр. адміністратором храму. У Відні В. Садовський захистив докторат з теології при Віденському університеті [5, с. 3].